

ODRAZ ŘÍJNOVÉ REVOLUCE V PRÁVNÍCH SYSTÉMECH DÁLNEHO VÝCHODU

Michal Tomášek*

Abstrakt: Ruská revoluce z roku 1917 byla událostí, která po sedmdesát let ovlivňovala bezmála čtvrtinu lidstva, včetně zemí Dálného východu. Její marxisticko-leninská ideologie byla vůdčím principem sovětského práva, zaváděného postupně ve všech zemích, které nastoupily tzv. „cestu k socialismu“. První zemí Dálného východu, která tak učinila, bylo v roce 1924 Mongolsko. Ve třicátých letech minulého století zavedli čínští komunisté sovětské principy v severočínských „osvobozených oblastech“. Po druhé světové válce bylo sovětské právo zavedeno v Severní Koreji a v Severním Vietnamu. Čínská lidová republika byla zvláštní případ. Vymalezla vlastní revoluční teorii „marxismus-leninismus a Mao Ce-tungovy ideje“ a byla velmi opatrná při zavádění sovětského právního řádu. Učinila tak ve skutečnosti jen v případě ústavního práva. Současný čínský hospodářský zázrak je výsledkem hlubokých reforem osmdesátých a devadesátých let 20. století včetně transformace čínského práva. Nikoliv na sovětských principech, ale spíše na japonských zkušenostech. Po zhroutilí Sovětského svazu, jeho ideologie a jeho práva, všechny prosovětsky orientované země Dálného východu (vyjma Severní Koreje) začaly demontovat své právní systémy založené na sovětském modelu. Čína neměla co demontovat kromě svého ústavního modelu. Nicméně ten tam stále funguje a perspektiva, že bude v blízké budoucnosti nahrazen, je nevelká.

Klíčová slova: sovětské právo, čínské právo, korejské právo, vietnamské právo, marxismus-leninismus, sinomarxismus

ÚVOD

Sté výročí říjnové revoluce¹ v roce 2017 vyvolává různé reminiscence včetně otázek, do jaké míry ideologie, jež jí byla nastolena, ovlivnila právo těch zemí, které se dostaly do jejího vlivu. Marxismus-leninismus pronikl i na Dálný východ, kde ovlivňoval také tamní právo. Ovšem ne vždy byla tato ideologie aplikována zcela bezvýhradně. Učinily tak v podstatě jen Mongolsko a Vietnam.² V Severní Koreji ústava z roku 1972 ve svém článku 4 stanovila, že se KLDK ve své činnosti „řídí ideami čchučche Korejské strany práce, v nichž je marxismus-leninismus tvůrčím způsobem uplatňován na realitu naší země“.³ Základem principu čchučche byla myšlenka, že každý je sám pánem svého osudu a síla určující něčí osud pramení z něho samotného. Ve státoprávní oblasti byl princip čchučche chápán jako svébytná cesta ke komunismu, tedy nezávislost v politice, v obraně a v hospodářství. Dimenze svébytnosti severokorejské cesty ke komunismu ovšem nikdy

* Prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Tento článek vznikl v rámci výzkumného programu *Progres Q02 Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání* a jako výstup profilového oboru výzkumu na Univerzitě Karlově *Právní systémy Dálného východu a evropské právo*. E-mail: tomasekm@prf.cuni.cz.

¹ Její oficiální název „Velká říjnová socialistická revoluce“ vyšel z užívání. Revoluce to byla určitě velká, protože její následky přímo či nepřímo zasáhly téměř třetinu světa. Přívlastek „socialistický“ byl ve své době sémanticky zmutován. Dále tu bude nazývána jako revoluce říjnová, i když ve skutečnosti proběhla 7. listopadu, což bylo podle v tehdejší Rusku používaného juliánského kalendáře 25. října.

² Nejprve severní část, a od roku 1976 celá země jako Vietnamská socialistická republika.

³ ZDOBINSKÝ, S. – ZLATOPOLSKIJ, D. L. a kol. *Ústavní systémy socialistických zemí*. Praha: Panorama, 1988, s. 422–424.

nedosáhla takové míry, aby vyvolala tak otevřenou roztržku se Sovětským svazem, jako tomu bylo v případě ČLR. Tam se ideovým základem nového práva měly stát marxisticko-leninské učení a Mao Ce-tungovy ideje (*Mao Ce-tung s'-siang*), západní sinologií nazývané „sinomarxismus“. ⁴ Mao Ce-tungovy ideje jsou považovány za „počínštěný marxismus-leninismus“. Mao sice ideologii ruské říjnové revoluce převedl do čínského prostředí, ale vhodně posunutými významy některých pojmů při překladu do čínštiny se mu podařilo posunout jejich smysl a tím i velké části marxisticko-leninské doktríny dle čínských potřeb.

1. REVOLUCE ČÍNSKÁ A RUSKÁ

Pět let před vypuknutím ruské říjnové revoluce proběhla v Číně tzv. „sinchajská“ revoluce, ⁵ jejímž výsledkem bylo svržení císařství dynastie Čchingů (1644–1911) a nastolení republiky. Stejně jako ruská revoluce měla svého hybatele V. I. Lenina (1870–1924), je čínská revoluce spojována s osobností myslitele a politika Sunjatsena (1866–1925). ⁶ Jeho dílo se stalo základem politického a ústavního systému Čínské republiky, je stále aplikováno na Tchaj-wanu, ale také Čínská lidová republika se k Sunjatsenovu odkazu hlásí. Sunjatsen byl přesvědčený přívrženeц republikánského zřízení. Velmi dobře věděl, že mechanické přenesení amerických nebo evropských ústavních principů do Číny by zdaleka nebylo tak snadné jako vytvoření německého ústavního systému v Japonsku. Byl si vědom kvality čínských tradic a viděl mnoho analogií tradičních čínských učení s moderními euroamerickými principy a snažil se hledat mezi oběma systémy spojnice. ⁷

Spojnicemi mezi nejvýznamnějšími „západními“ právními a filozofickými idejemi na jedné straně a nejlepšími idejemi čínského právního myšlení na straně druhé vytvářel z obojího nový model čínské konstitucionalistiky. Jeho základní právní a politické teorie jsou obsaženy v teorii „Tří lidové principy“. Tyto principy – nacionalismus, vláda lidu a lidové blaho – jsou podle něho samotného „*spojením tradičního čínského myšlení s moderními čínskými a zahraničními politickými učenými, aplikovaným na potřeby nové doby*“. ⁸ Typickým příkladem je teorie a praxe tzv. „pěti mocí“, kterou Sunjatsen mechanicky nepřejímal systém tří mocí (zákonodárné, výkonné a soudní), ale došel k závěru, že tento systém není pro Čínu postačující a že by bylo vhodné doplnit to, co čínská civilizace vytvořila nejlepšího, totiž systém zkoušek a systém kontroly. Tak měl být čínský stát organizován na základě „pěti mocí“, představovaných pěti orgány – jüany (院):

⁴ Pojem „sinomarxismus“ není tak výstižný jako český překlad sousloví „marxismus-leninismus a Mao Ce-tungovy ideje“. Ten lépe odráží, že Číňané slovem „ideje“ (思想) ve spojení s Mao Ce-tungem povyšují toto učení nad „prostý“ marxismus-leninismus, stejně jako v češtině, neutrální příponou „ismus“ (主义).

⁵ Podle označení letopočtu v tradičním čínském cyklickém kalendáři jako 48. roku 75. šedesátiletého cyklu (měřeno od roku 2637 př. Kr.), který byl rokem nebeského kmene „sin“ (辛) a pozemské větve „chaj“ (亥). Trval od 30. ledna 1911 do 17. února 1912.

⁶ Sunjatsen pocházel z Kantonu, ale středoškolská studia absolvoval na Havaji. Angličtina se tak stala jeho druhým mateřským jazykem, což mohl později velmi dobře využít pro svoji práci. Vysokoškolské vzdělání v oboru medicína absolvoval v Hongkongu, kde se také nechal pokřtít v kongregační církvi.

⁷ TOMÁŠEK, M. *Právní systémy Dálného východu I*. Praha: Karolinum, 2016, s. 289 an.

⁸ SUN YAT-SEN. *Trois principes du peuple*. Shanghai: Maison de France, 1927, s. 125.

zákonodárným, výkonným, soudním, kontrolním a zkušebním. Systém pěti mocí vtělil Sunjatsenův švagr, pokračovatel a prezident Čínské republiky generál Čankajšek do prozatímní ústavy z roku 1931 a později do ústavy definitivní z roku 1947. Na Tchaj-wanu tento systém funguje dodnes.⁹

Mezi ideály čínské revoluce a ruské revoluce byly značné rozdíly a oba jejich protagonisté se vůči sobě vymezovali. Sunjatsen, stejně jako Lenin, požadoval zejména rovná práva k půdě čili její znárodnění, předávání do užívání rolníkům a zavedení pozemkové daně. V belgickém socialistickém deníku *Le peuple* Sunjatsen roku 1910 doslova napsal: „*Hlavním úkolem čínské revoluce jsou přeměny sociální čili uskutečňování takových změn, kterými by se navždy zlikvidovaly rozdíly mezi bohatými a chudými. [...] Pozemková reforma musí být formulována tak, aby se takovým rozdílným předešlo čili odevzdáváním pozemkové renty do rukou státu. Teprve pak přidaná hodnota z půdních výnosů zůstane vlastnictvím těch, kdo ho vytvořili, a nikoliv těch, kdo se stali vlastníky půdy jen náhodou.*“¹⁰ V dějinném kontextu se právě v tomto bodě Sunjatsenova učení nabízí otázka po jeho vztahu k marxismu a k ruskému bolševismu. Ostatně ideologie Čínské lidové republiky právě tyto části Sunjatsenova učení vydávala za sobě blízké, čímž udržovala a udržuje jeho kult. Soudě podle vyjádření samotného vůdce ruské revoluce V. I. Lenina, viděli bolševici sice se Sunjatsenovými myšlenkami určitou blízkost, ovšem na druhé straně je nepokládali za dostatečně revoluční. Lenin nazval Sunjatsena v roce 1912 „*revolučním demokratem, plným šlechtivosti a hrdinství.*“ Podle Lenina byl „*každý řádek Sunjatsenovy platformy prodchnut bojovným a upřímným demokratismem. [...] Úplně nepochopil, že rasová revoluce nestačí. [...] Ani kapka apolitičnosti, byť i jen ignorování politické svobody, či pouhé připuštění myšlenky slučitelnosti čínské samovlády se sociální reformou, s čínskými ústavními přeměnami. Ucelený demokratismus a požadavky republiky. To vše bez přímého nastolení otázky postavení lidových mas a třídního boje.*“¹¹ Lenin tedy poukazoval na skutečnost, že Sunjatsen svůj bojovný demokratismus spojuje s utopistickými představami: „*utopické rysy jeho platformy odvrátit v Číně kapitalismus bez revolučního řešení.*“¹² Sám Sunjatsen vyjadřoval jisté sympatie s bolševismem. Politické problémy chtěl sice řešit revolucí, ale nebyl zastáncem revoluce ekonomické čili třídního boje. Tím se proti bolševismu vymezoval.

Přes nesporné zakotvení Sunjatsenovy ideologie v právní a ústavní ideologii Kuomintangu je na místě konstatovat, že ovlivnila i aplikaci marxismu-leninismu v čínském prostředí. Sunjatsen rovněž plánoval přechod Číny od císařství k republice ve třech etapách. V první etapě vojenských operací mělo dojít ke sjednocení země vojenskou silou a k postupné eliminaci místních vojenských velitelů, kteří využili pádu císařství k upevnění vlastní moci a k erozi celé země občanskými válkami. Tato etapa v praxi skončila nastolením Čankajškova režimu v roce 1927. Další období přechodu od císařství k demokratické republice mělo podle Sunajsenových předpokladů probíhat formou autoritářské vojenské vlády, protože stále budou existovat vnitřní síly, které by plný rozvoj

⁹ HUNGDAH, C. *Constitutional Development and Reform in the Republic of China on Taiwan*. Baltimore: University of Maryland, 1993, s. 5–8.

¹⁰ Citováno dle TICHVINSKIJ, S. L. *Dejiny a súčasnosť Číny*. Bratislava: Pravda, 1982, s. 237–238.

¹¹ LENIN, V. I. *Demokracie a narodnictví v Číně*. Spisy sv. 18. Praha, 1957, s. 141.

¹² *Ibidem*, s. 142.

demokracie brzdily. Takové období nazýval Sunjatsen „politickým poručenstvím“. V etapě politického poručenství by se měl lid vzdělat ve věcech veřejných tak, aby do všeobecného povědomí vstoupily takové pojmy jako suverenita nebo demokracie.¹³ Princip politického poručenství realizoval v praxi Čankajšek, který považoval za demokracii brzdící sílu Komunistickou stranu Číny a v roce 1935 pokračování politického poručenství odůvodňoval, rovněž oprávněně, japonským nebezpečím. Po komunistickém převratu v roce 1949 přenesl Čankajšek na Tchaj-wan nejen ústavu, ale také myšlenku politického poručenství. Platnost ústavy z roku 1947 byla na Tchaj-wanu obnovena v roce 1987 a fakticky se začalo s ústavou pracovat až roku 1991.¹⁴ Za třetí etapu přechodu k plné demokracii považoval Sunjatsen přijetí ústavy. Praxe ukázala, že také tuto část Sunjatsenovy doktríny přijali čínští vládcí za svou. Nejen Čankajšek, ale také Mao Ce-tung, který Ústavu ČLR nechal schválit až pět let po převzetí moci, tedy v roce 1954.¹⁵ Lze sice důvodně namítnout, že čínští komunisté se stejně ústavou neřídili, takže ji ani nepotřebovali. Alespoň *pro forma* mohli zavést sovětský ústavní model jako třeba my, ale neučinili tak. Právě to dokazuje, že vliv Sunjatsenovy teorie o postupném přechodu ústavnosti byl v ČLR silnější než vliv sovětské konstitucionalistiky.

2. PRŮKOPNÍCI SOVĚTSKÉHO PRÁVA

První zemí Dálného východu, která sovětské právo recipovala, bylo Mongolsko. V roce 1924 byla země pod sovětským vlivem pojmenována jako Mongolská lidová republika a byl zde zaveden sovětský systém, včetně sovětského práva.¹⁶ Vznikly zastupitelské orgány sovětského typu všech stupňů, zvané „churaly“, kam se volilo podle jednotných kandidátek. Jelikož do té doby v Mongolsku nikdy žádné volby nebyly, nikdo se nad tím příliš nepozastavoval. Z aktivního a samozřejmě i z pasivního volebního práva byli vyloučeni příslušníci šlechty a lámaističtí mniši a hodnostáři. Na vrcholu pyramidy zastupitelské moci stál Velký lidový chural, který dne 26. listopadu 1924 přijal ústavu podle sovětské předlohy. Jako součást ústavy vyhlásil Deklaraci práv pracujícího lidu Mongolska. Podle Deklarace byla Mongolská lidová republika „nezávislou lidovou republikou, v níž veškerá moc náleží pracujícímu lidu, který ji vykonává prostřednictvím Velkého lidového churalu“.¹⁷ Byly anulovány závazky vůči zahraničním věřitelům a byl vyhlášen monopol zahraničního obchodu. Deklarace zahrnovala obecný katalog základních práv jako právo volit nebo být volen nebo právo účastnit se na správě země. Ovšem rozumělo se

¹³ TOMÁŠEK, M. *Právní systémy Dálného východu*, s. 289 an.

¹⁴ HUNGDAH, C. *Constitutional Development and Reform in the Republic of China on Taiwan*, s. 32–37.

¹⁵ TOMÁŠEK, M. *Dějiny čínského práva*. Praha: Academia, 2004, s. 280 an.

¹⁶ Mongolsko bylo od roku 1757 pod vlivem dynastie Čching. V zásadě tam platilo právo čínské. Po pádu čínského císařství v roce 1911 byla vyhlášena nezávislost Mongolska, která neměla ovšem dlouhého trvání. V roce 1915 byla uzavřena trojstranná smlouva mezi Čínou, Mongolskem a Ruskem, na jejímž základě bylo Mongolsko rozděleno na dvě části: na Vnější Mongolsko, které získalo územní autonomii, a na Vnitřní Mongolsko, které se stalo součástí Číny. V roce 1919 bylo Vnější Mongolsko obsazeno Číňany, které v roce 1921 vyhnaly nejprve ruské bělogvardějské jednotky a ty pak téhož roku ze země vytlačily ruské jednotky bolševické. Nezávislé Mongolsko bylo znovu vyhlášeno 11. července 1921.

¹⁷ GRONSKÝ, J. *Prehľad politického a ústavného vývinu ľudovodemokratických zemí*. Praha: Universita Karlova, 1954, s. 139–150.

vykonávat tato práva podle instrukcí Mongolské lidové revoluční strany. Rovněž právo na práci znamenalo korelativ s pracovní povinností, jejíž neplnění se trestalo. Také obecně pojaté základní svobody typu svoboda shromažďovací nebo svoboda projevu byly vykládány podle libovůle vládnoucí strany. Další ústava byla v Mongolsku přijata dne 30. června 1940 jako přesná kopie sovětské ústavy z roku 1936.

V letech 1924–1940 proběhla v Mongolsku vlna vyvlastňování majetku šlechty, zámožných občanů a samozřejmě lámaistické církve. Nevybíravé praktiky kolektivizace, převzaté ze Sovětského svazu, sjednotily systém hospodaření s půdou se systémem sovětským. Aby se Mongolsko Sovětskému svazu přiblížilo ještě více, bylo v roce 1940 usnesením vlády (Rady ministrů) původní mongolské písmo nahrazeno azbukou. Převzetím sovětského práva do všech oblastí práva mongolského znamenalo, že se Mongolsko už ve dvacátých letech 20. století stalo svým politickým a právním systémem vlastně sovětskou svazovou republikou, i když formálně nezávislou zemí.

Základní občanskoprávní kodifikaci v oblasti věcných práv představovala od roku 1924 ústava, která zavedla dělení na vlastnictví státní (socialistické) a vlastnictví družstevní.¹⁸ Nepopřela zcela soukromé vlastnictví jako přechodnou formu. Přesto byla v téže době spuštěna vlna vyvlastňování majetku šlechty lámaistické církve a majetných vrstev vůbec. Nejen nemovitého majetku, ale také stád dobytka, koní i velbloudů, která tvořila v zemi důležitou majetkovou podstatu. Závazkové právo představovaly směrnice o uzavírání hospodářských smluv mezi státními nebo družstevními právníckými osobami. Zásadnější kodifikační práce v oblasti občanskoprávních vztahů byly zahájeny až po přijetí ústavy z roku 1940. Roztříštěná občanskoprávní kodifikace byla v Mongolsku sjednocena občanským zákoníkem přijatým v roce 1952, jak jinak, podle sovětské předlohy.¹⁹

Druhou zemí Dálného východu, která převzala sovětský systém práva, byla Čína, i když jen na té části svého území, kterou ovládla komunistická strana. Komunistická strana Číny vznikla v roce 1921 v Šanghaji. Už v roce 1924 se stala členem Komunistické internacionály (Kominterny) a dostala se tudíž pod plný sovětský vliv. Po sjednocení většiny čínského území generálem Čankajškem se komunisté stali jeho úhlavním protivníkem. Přesto stále kontrolovali poměrně rozsáhlé území v provincii Ťiang-si, kde v roce 1931 vyhlásili tzv. Ťiangsijskou sovětskou republiku. Tamní sjezd sovětů vytvořil v symbolický den výročí ruské říjnové revoluce dne 7. listopadu 1931 Ústřední vládu sovětů, v jejímž čele stanul Mao Ce-tung. Sjezd také přijal základní sovětské právní normy, kterými byly: ústava sovětských oblastí, zákon o půdě, zákon o práci a zákon

¹⁸ Speciálním znakem sovětského práva bylo rozlišování tzv. druhů a forem vlastnictví. Zatímco občanské kodexy do té doby takové rozlišení neznaly, vycházejíce ze staré římskoprávní zásady „*res una – ius unum*“, marxistická teorie přišla s rozlišením druhů a forem vlastnictví dle vztahu k tzv. „výrobním prostředkům“. Výrobní prostředky mohl vlastnit toliko stát, což bylo vlastnictví státní, nebo družstva, zvláště zemědělská, což bylo vlastnictví družstevní. Státní a družstevní vlastnictví byly privilegované formy, požívající zvýšené právní ochrany. Systémy některých zemí vlivu sovětského práva tolerovaly i vlastnictví výrobních prostředků jednotlivci, především půdy. To bylo vlastnictví soukromé, které stálo spíše na okraji právní ochrany, a většinou se počítalo s jeho postupným zánikem. Jednotlivci mohli obecně vlastnit toliko věci sloužící k uspokojování osobních potřeb svých a své rodiny, což bylo vlastnictví osobní.

¹⁹ POUCHA, P. Über den Inhalt und die Rekonstruktion des ersten mongolischen Gesetzbuches. *Mongolian studies*. Amsterdam – Budapest, 1970, s. 377–415.

o zrovnoprávnění žen. Ústava vycházela z principu diktatury proletariátu a rolnictva. Nejvyšším orgánem státní moci sovětské republiky byl Sjezd sovětů, mezi jehož zasedáními vykonával nejvyšší moc Dočasný ústřední výkonný výbor, který též jmenoval ústřední lidovou vládu, zvanou podle sovětského vzoru „rada lidových komisařů“. Přes deklarovanou demokratičnost ústavy bylo volební právo nerovné, hlasy dělníků měly přednost před hlasy ostatních vrstev obyvatelstva v poměru 1:4. Ústava též deklarovala základní práva a svobody občanů.²⁰ Jejich naplňování realizovala Maova vláda třeba tak, že ve jménu svobody projevu zabavila všechny soukromé tiskárny za účelem výroby stranických tiskovin. V praxi tak byl celý systém totalitní diktaturou stalinského typu. K jeho udržování sloužila nejen armáda, ale také tajná policie zvaná „Čchi-čchia“ (契卡), což nemá čínský význam, nýbrž jde o fonetický přepis názvu nechvalně známé sovětské tajné policie Čeka. Zákon o půdě konfiskoval veškerou půdu ve prospěch rolnictva čili státu. Zákon o práci zavedl osmihodinovou pracovní dobu, ale také týdenní a pojem odměny za práci. Ve skutečnosti ovšem předepsal kategorickou pracovní povinnost v otročských podmínkách a za minimální odměnu.

Ústřední vláda v Nankingu vyslala proti komunistům několik expedičních výprav. Až napočtvrté se jim podařilo komunisty porazit, ale jejich partyzánské oddíly, zvané Čínská lidová osvobozená armáda (ČLOA), se v roce 1934 přesunuly během tzv. „dlouhého pochodu“ do severní Číny. Komunisté dobyli nejprve oblasti Jen-anu a Šen-si a později pronikali i do dalších severních provincií země.²¹ V osvobozených oblastech začali komunisté zavádět nové pořádky, které lze považovat za právo jen s nejvyšší mírou shovívavosti. Ve své normotvorné činnosti se zaměřili téměř výlučně na půdní reformu. V roce 1934 vydala Ústřední sovětská vláda osvobozených oblastí dokumenty s příznačnými názvy „*Jak určovat třídní původ ve venkovských oblastech*“, nebo „*Rozhodnutí o některých otázkách zemědělské reformy*“. Rozdělování půdy bohatých rolníků rolníkům chudým bylo jistě opatření velmi líbivé a komunisté jím v Číně získali značnou oblibu u chudšího vesnického obyvatelstva. Komunistická strana Číny, školená sovětskými poradci, zaváděla praxi „demokratického centralismu v čínských podmínkách“. Všichni mohli teoreticky vyslovit svůj názor, ale jakmile bylo přijato usnesení, byl každý povinen podřídit se většině. To byl implantát sovětský. Implantát čínský spočíval v tom, že úředník na základě demokratického centralismu může vykonávat svou funkci skvěle, protože vládne v souladu s vůlí obyvatelstva, což je odrazem čínského přirozeného pořádku věcí.

3. POVÁLEČNÁ SOVĚTIZACE

Oblast vlivu sovětského práva na Dálném východě zdaleka nedosáhla takového významu jako v Evropě. Není divu. SSSR vstoupil do války s Japonskem až 8. srpna 1945. Rudá armáda obsadila severní část Koreje celkem hladce ihned v průběhu srpna 1945. Země byla na 38. rovnoběžce rozdělena na severní území pod kontrolou SSSR a na území

²⁰ TOMÁŠEK, M. *Dějiny čínské práva*, s. 267 an.

²¹ KUBEŠOVÁ, M. *Cesty čínské revoluce 1946–1956. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica*. 1987, 117, s. 19–26.

jižní pod kontrolou USA. Výsledek korejské války z let 1950–1953 rozdělení země stvrdil. V Číně a ve Vietnamu intenzivně působily marxisticko-leninské strany podporované Moskvou. Po porážce Japonců ovládli vietnamští komunisté sever země, kde začali zavádět sovětské pořádky. Čínští komunisté ovládli celé území pevninské Číny koncem roku 1949.

Sovětský státoprávní model kladl velký důraz na existenci ústavy. Měla na západní demokracie působit dojmem ústavnosti, i když ta byla toliko formální, ostatně jako mnoho ustanovení příslušné ústavní listiny. Taktika tvorby ústavy se mohla měnit s ohledem na místní podmínky. Mongolský ústavní model se vyvíjel jako přesná kopie modelu sovětského. V roce 1949 byla změněna ústava z roku 1940 ve smyslu reformy justice a změn ve volebním systému. Druhá významná změna ústavy, provedená v roce 1952 reformovala složení a systém zasedání místních lidových churalů tak, aby odpovídal soudobému sovětskému pojetí.²² Odrazem mongolské věrnosti sovětské doktríně byla i reakce na destalinizaci sovětského ústavního systému, jíž se stala ústava přijatá v roce 1960.

Vietnamská ústava z roku 1946 byla sice koncipována jako ústava sovětského typu, ale projevil se v ní i více vlivy francouzské právní tradice. Nikoliv z nostalgie, nýbrž ve víře, že se časem podaří komunistům získat celý Vietnam, a že politicky je tak dobré ukázat perspektivu soužití komunistů s odlišně smýšlejícími obyvateli, zejména v jižních oblastech. Stejnou taktiku měli Sověti v Koreji. Ústava Korejské lidově demokratické republiky, sepsaná podle sovětské předlohy, byla přijata dne 8. září 1948. Údajně ji měl formulovat sám sovětský vůdce Josif Vissarionovič Stalin (1878–1953).²³ Záměrem sovětského vedení bylo ukázat Jihokorejčům přívětivou tvář příslibem, že se nebude znárodnovat a že soukromé vlastnictví bude zachováno, dokonce chráněno. Ústava proto utvrdila trojsektorové hospodářství. Základem státního sektoru byly podniky konfiskované bývalým japonským vlastníkům. Soukromé podniky v rukou korejských vlastníků měly být chráněny. Slibovala také v sovětském systému nevídanou věc, totiž chránit národní buržoazii a její kapitál. Není také bez zajímavosti, že za hlavní město země označovala tato ústava Soul.

Marxistické státy se rády honosily hodnocením sebe samých jako „nejdemokratičtějších zemí světa“. Výkladní skříň tu měly být mimo jiné volby do zastupitelských sborů všech stupňů. Převzetí moci v každé Sověty získané zemi následovaly formální volby s jednotnou kandidátkou pod taktovkou místní komunistické strany, s téměř stoprocentní volební účastí a s téměř stoprocentním volebním úspěchem. Volební právo bylo rovné. V zemích Dálného východu běžný genderový volební cenzus rušily marxistické režimy ihned po nástupu k moci. Volební cenzus byl jen věkový, což je běžné i v moderních demokraciích. Volby byly přímé a většinou i tajné. Princip, že se nevolilo mezi více kandidáty, ale že bylo možné buď volit, anebo nevolit jednotnou kandidátku, je pro komunistický volební systém příznačný. Pro marxistické země Dálného východu bylo navíc příznačné, že volby do nejvyšších zastupitelských orgánů nebyly většinou, anebo alespoň zpočátku přímé.

²² GRONSKÝ, J. *Přehled politického a ústavného vývinu lidovodemokratických zemí*, s. 139–150.

²³ ECKERT, C. J. et al. *Dějiny Koreje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 236 an.

Po ztrátě sovětských pozic v Koreji roku 1953 a ve Vietnamu o rok později nabyly sliby komunistických ústav v obou zemích „konkrétní“ podoby. Bezprostředně po skončení korejské války v roce 1953 byly v Severní Koreji vydány tzv. „dubnové teze“ (název inspirovaný stejnojmenným dokumentem V. I. Lenina), kde bylo vytyčeno „prosazování socialistické revoluce podstatným tempem“. V roce 1954 bylo přijato několik ústavních změn, které posílily moc vládnoucí Korejské strany práce. Byl přijat zákon o tříletém hospodářském plánu obnovy a rozvoje národního hospodářství (1953–1956), v němž se rozvinul proces kolektivizace a proces združstevňování řemeslníků.²⁴ Podle sovětského vzoru byla do roku 1958 provedena kolektivizace, jíž byly združstevněny pozemky, které původně získali drobní rolníci v důsledku konfiskace japonského majetku. Soukromý majetek sice požíval ústavní ochrany, ovšem toliko teoreticky a přímo úměrně svému objemu. Zákon o znárodnění z 10. srpna 1946 provedl znárodnění podniků, ale zachoval ochranu soukromého vlastnictví drobných a středních podnikatelů. Drobní řemeslníci a živnostníci tedy byli první etapy znárodnění ušetřeni. Větší majetky byly združstevněny a ty největší rovnou znárodněny. Také v Severním Vietnamu ústava z roku 1946 připouštěla ještě existenci „státně kapitalistického vlastnictví“, tedy smíšenou formu vlastnictví „výrobních prostředků“ státem a soukromými vlastníky. Podle Dekretu předsedy vlády z 27. listopadu 1959 měla tato forma postupně vést k integraci podniků vietnamských kapitalistů do socialistického sektoru.²⁵

Marxistická konstitucionalistika popírala trojdílnost státní moci, tedy dělbu moci zákonodárné, výkonné a soudní. Veškerá moc pocházela z lidu, což ústavy SSSR a jeho satelitů vyjadřovaly důrazně zpravidla hned v úvodních ustanoveních ústavy.²⁶ Přitom se brala do úvahy národní specifika. Mongolská ústava z roku třeba 1960 uvádí, že Mongolská lidová republika je socialistický stát založený na svazku dělnické třídy, třídy družstevních aratů (pasevců a zemědělců) a „vrstvy“ pracující inteligence. Praktickým důsledkem popření dělby moci zákonodárné, výkonné a soudní byl nejprve v SSSR a později v jeho satelitních státech univerzální zastupitelský systém volených rad, ruský „sovětů“. Sověty se v různých socialistických zemích nazývaly různě. U nás to byly národní výbory, v ČR shromáždění lidových zástupců, v Mongolsku churaly, v Severní Koreji lidová shromáždění a v Severním Vietnamu národní výbory. Takové zastupitelské orgány byly voleny od nejnižších stupňů po stupeň nejvyšší s tím, že volby do jejich nejvyšších stupňů byly dlouho v některých zemích Dálného východu nepřímé. Spojovaly v sobě prvky moci zákonodárné i výkonné. Nejvyšší zastupitelské sbory si volily stále orgány, které *de facto* vykonávaly státní moc bez valné kontroly ze strany volených zástupců lidu. Stále orgány nejvyšších zastupitelských sborů měly být vrcholnými orgány kontroly zákonosti a ústavnosti. Taková úloha byla problematicky naplnitelná, protože by vlastně měly kontrolovat orgán, jehož byly fakticky součástí. V Mongolsku si Velký lidový chural k takovému účelu volil Prezídium Velkého lidového churalu, v severní Koreji si Nejvyšší lidové shromáždění volilo Prezídium Nejvyššího lidového shromáždění, v Severním Vietnamu mělo Národní shromáždění svůj Stálý výbor.²⁷

²⁴ GRONSKÝ, J. *Přehled politického a ústavného vývinu lidovodemokratických zemí*, s. 126–137.

²⁵ TOMÁŠEK, M. *Přehled dějin vietnamského práva*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 96–99.

²⁶ KNAPP, V. *Velké právní systémy – úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 97 an.

²⁷ ZDOBINSKÝ, S. – ZLATOPOLSKIJ, D. L. a kol. *Ústavní systémy socialistických zemí*, s. 382–386.

4. ČÍNSKÁ CESTA

Sovětský státoprávní model nebyl v zemích Dálného východu aplikován jednotně. Nejvěrnější aplikace se dočkal v Mongolsku. V Severní Koreji a v Severním Vietnamu se i pod taktovkou sovětských poradců zavedly některé místní zvláštnosti. ČLR se od sovětského ústavního předobrazu odchýlila nejvíce, hledajíc, jako tolikrát předtím, vlastní cestu, jak napodobit zahraniční vzory. Za nejvýznamnější část Mao Ce-tungových idejí pro právo bylo považováno Maovo učení o dvou typech rozporů.²⁸ Podle Maa byl „svět plný rozporů a bez rozporů by nebylo světa“. Společnost se vyvíjí právě díky řešení rozporů, které se projevují den co den. Jakmile je vyřešen jeden rozpor, vzápětí se objeví jiný. Každý rozpor je třeba analyzovat a odlišit rozpory zásadní a podružné. Mao učil, že je třeba rozlišovat dva typy rozporů, a to rozpory antagonistické a neantagonistické. Antagonistické rozpory staví proti sobě lid a nepřátele lidu. Neantagonistické rozpory vznikají uvnitř lidu samotného. Antagonistické rozpory zmizí po vybudování komunistické společnosti. Podle Mao Ce-tunga mělo právo řešit antagonistické rozpory. Neantagonistické rozpory měly být řešeny mimoprávními prostředky, například smírcí cestou. Z toho důvodu také Komunistická strana Číny nijak neusilovala o komplexní právní řád, protože zkrátka potřebovala upravit jen ty právní vztahy, které považovala za zdroj možných antagonistických rozporů. Podle Maa by právo mělo sloužit jen k uplatňování diktatury proletariátu nad nepřáteli lidu. Ovšem období socialismu je podle Mao Ce-tunga složité: „*Je třeba vykonávat diktaturu nad zloději, podvodníky, vrahy, žháři, bandity, výtržníky a ostatními špatnými elementy [...] Ti, kdo mezi lidem porušují právo, musejí být potrestáni podle zákona, ale rozdílně od trestání nepřátel lidu v rámci diktatury*“.²⁹

Mao Ce-tung zformuloval i vlastní teorii diktatury proletariátu, tzv. „*teorii dvou pohledů*“. Každý stát, ať republika, nebo monarchie, je z jednoho pohledu diktatura, z druhého pohledu demokracie. Je diktaturou, protože vládnoucí třída vykonává moc nad třídou ovládanou. Demokracií je pro vládnoucí třídu, zatímco ovládaná třída nemůže požívat výhod demokracie. Diktatura proletariátu je, jak to formuloval Mao Ce-tung, „*lidově demokratická diktatura*“. Proletariát není toliko dělnická třída, nýbrž všichni pracující, kteří žijí z vlastní práce, a nikoliv z práce jiných, což je vlastně Mao Ce-tungova definice pro „lid“ (人民).³⁰ V ústavně politickém systému ČLR na přelomu čtyřicátých a padesátých let platilo, že ozbrojené síly měly zvláštní úlohu ve struktuře stranických a státních orgánů, byl zaveden systém vojenské kontroly. Činnost státních orgánů se prolínala s činností orgánů lidově demokratické fronty. Neexistovaly volené zastupitelské orgány a výkonná a soudní moc byly soustředěny do jediného orgánu. Zkoumat ústavně politický

²⁸ Rozpor se čínsky řekne „*mao-tun*“. Složenina znaku pro kopí (矛) a znaku pro štít (盾). Etymologicky odráží sofismus staročínského zbrojíře, který tvrdil, že jeho kopí jsou tak ostrá, že prorazí každý štít, a jeho štíty jsou tak pevné, že je žádné kopí neprorazí.

²⁹ 毛泽东. 选集. 北京, 人民出版社 (MAO CE-TUNG. *Vybrané spisy*. Peking: Lidové nakladatelství, 1978), s. 356 an.

³⁰ Ústava ČLR z roku 1954 označuje za zdroj veškeré moci ve státě svazek dělníků a rolníků, ovšem třeba vlnka ČLR „*pětihvězdná vlnka*“ je vykládána jako spojení velké hvězdy, tedy čínského lidu, pod vedením KS Číny s dělníky, rolníky, maloburžoazií a vlasteneckými kapitalisty. Na rozdíl od většiny lidově demokratických zemí se tu nepočítalo s inteligencí.

system Číny a jiných komunistických zemí Dálného východu prismatic dělbou mocí zákonodárné, výkonné a soudní vede do slepé uličky. V ČLR, Severní Koreji, Mongolsku a Severním Vietnamu se vytvořil nový obsah triády mocí, totiž dělba moci stranické, vojenské a policejní.

Mao Ce-tung, stejně jako kdysi Sunjatsen, soudil, že čínský lid je třeba postupně připravit na realizaci politických práv a na přijetí ústavy. Proto čínští komunisté zkoumali Sunjatsenovy principy politického poručení, ale i jeho mechanismy dělbou pětí mocí. Ústavní systém po roce 1949 předstíral respektování dělbou pětí mocí, které byly vlastně čtyři, protože moc zkušební byla z nového modelu vypuštěna. První Ústavu ČLR přijalo na svém prvním zasedání prvního funkčního období Všečínské shromáždění lidových zástupců (VSLZ) dne 20. září 1954 čili až za pět let po vzniku ČLR. Dnešní čínská konstitucionalistika přichází s vysvětlením, že ústavu v oněch pěti letech nahrazoval Společný program Čínské lidové politické poradního shromáždění z 21. září 1949.³¹ První volby do nových zastupitelských sborů – shromáždění lidových zástupců – byly vypsané až po čtyřech letech komunistického panství. Už roku 1955 byl zřízen Stálý výbor VSLZ, který převzal veškerou zákonodárnou pravomoc v zemi. Jeho zákonodárná pravomoc byla tak rozsáhlá, že ani nepotřeboval následný souhlas VSLZ. Jak vidno, v ČLR se nikdo ani nenamáhal vytvořit alespoň formální zdání, že předsednictvo zákonodárného sboru přejímá funkce celého zákonodárného sboru s výhradou *ratihabice* čili následného schválení. Stálý výbor mohl dokonce měnit i Ústavu, kterou si nakonec změnil tak, že v roce 1959 převzal veškeré zákonodárné funkce ve státě úplně. Výkonná moc byla formálně oddělena od moci zákonodárné, což bylo koneckonců bezvýznamné, protože veškerou moc vykonávaly *de facto* organizace komunistické strany.³²

5. DISKONTINUITA PRÁVA

V procesu sovětizace práva stála na Dálném východě na předních místech otázka kontinuity s předchozím právním vývojem. V Mongolsku proběhlo v říjnu 1945 v zemi referendum o dalším směřování země, v němž se všichni Mongolci rozhodli zachovat dosavadní státoprávní a politické směřování země. Výsledek byl jako vždy při podobných příležitostech v sovětských satelitech téměř sto procentní. Čili tam byla otázka kontinuity s předválečným, už sovětizovaným právem jednoznačně zodpovězena. Po osvobození Koreje byla nejprve zachována určitá kontinuita s předchozím čili japonským právem. Dekretem z 16. listopadu 1946 měly japonské zákony zůstat v platnosti, pokud neodporovaly budování nového státu a cítění korejského obyvatelstva. Tato tendence byla

³¹ Šlo o období naší Národní fronty, která měla v ČLR reálný politický, ale i státoprávní význam, a to v období 1949–1954, tedy do přijetí ústavy a vytvoření ústavních orgánů. Po roce 1954 mu zůstala role nevládního poradního orgánu, který má sjednocovat všechny čínské národnostní menšiny, politické strany, lidové organizace, zástupce Hongkongu a Macaa, Číňany navrátilivší se ze zahraničí, významné osobnosti a nestraníky. V ČLR působí kromě KS Číny osm politických stran: Čínská demokratická liga, Čínské sdružení pro demokratickou národní výstavbu, Čínské sdružení pro rozvoj demokracie, Demokratická strana čínských rolníků a dělníků, Liga pro demokratickou správu Tchaj-wanu, Revoluční výbor Kuomintangu, Společnost 3. září a Strana snahy o spravedlnost.

³² TOMÁŠEK, M. *Přehled dějin vietnamského práva*, s. 281.

po roce 1953 opuštěna a japonské právo se v Severní Koreji fakticky přestalo používat.³³ V Severním Vietnamu byla jedním z prvních zákonných opatření úprava vztahu k dřívějšímu právu. Podle Dekretu z 10. října 1945 bylo dovoleno soudům aplikovat dřívější právo, dokud nebudou přijaty nové vietnamské zákony a pokud taková aplikace neodporuje revoluční situaci v zemi a politice VDR.³⁴ Toto opatření bylo v roce 1955 ministerstvem spravedlnosti odvoláno s odůvodněním, že soudy si dekret z roku 1945 vykládaly nesprávně a předrevoluční právo nadužívaly. V roce 1959 rozhodl Nejvyšší lidový soud, že aplikace starého práva je nepřípustná.³⁵

Vznik Čínské lidové republiky 1. října 1949 znamenal zásadní zlom ve vývoji čínského práva ve smyslu jeho kontinuity s předchozím právním vývojem. Společný program Čínské lidové politické poradního shromáždění z 21. září 1949 ve svém článku 17 deklaroval nutnost zrušit „šest reakčních zákonů Kuomintangu a vytvořit nový socialistický právní systém“. Na rozdíl od roku 1912, kdy recepční norma připouštěla aplikovat císařský právní systém, pokud nebyl v rozporu s republikánským zřízením, znamenal postoj z roku 1949 naprosté odmítnutí předchozího právního pořádku, a tedy jednoznačnou diskontinuitu s předchozím právním vývojem.³⁶ Vzhledem tomu, že v té době nový právní systém nejen nebyl vytvořen, ale nepanovaly ani zřetelnější představy o jeho podobě, bylo by bývalo vhodnější považovat zrušení dosavadních zákonů spíše za programovou orientaci než za striktní příkaz. Nehledě na skutečnost, že právní praxe osvobozených oblastí byla v nových podmínkách použitelná jen částečně, protože, jak ukázáno výše, upravovala jen vybrané okruhy společenských vztahů. Nová praxe ČLR ovšem zakázala jakkoliv se uchýlovat ke starému právu, a to nejen republikánskému, ale samozřejmě také císařskému. Uplatňování takového přístupu nejen nechalo zemi bez práva a právního řádu, ale také velmi zpomalilo přípravu nových zákonů. Jakákoliv podobnost s dřívějším právem, byť i formálního charakteru, kupříkladu podobnost ve členění právního předpisu, vyvolávala podezření návratu k dřívějšímu právu.³⁷

Marxistická právní teorie a praxe ostře odmítala dualismus práva soukromého a veřejného. S tím se musely vypořádat všechny země, které přijaly sovětský právní model a jejichž právní řády byly do té doby na dualismu soukromého a veřejného práva založeny. Na Dálném východě nebyl tento dualismus nikdy ani předtím pojmenován tak, jako například u nás, nicméně existoval. Projevoval se hlavně tak, že právní odvětví, naší terminologií označovaná jako právo veřejné, byla kodifikována, a vycházela tedy z pramenů psaného práva. To, co v našich podmínkách nazýváme právem soukromým, kodifikováno nebylo a příslušná právní odvětví byla založena na právu obyčejovém.³⁸

Nejdůležitější oblastí veřejného práva bylo v tradičním právu vždy právo trestní. Marxistická kodifikace trestního práva byla v jednotlivých zemích velmi útržkovitá. Nejucelenější byla v Mongolsku, kde byl trestní zákoník přijat v roce 1942 a trestní řád

³³ KIM, Youn-Soo. Die Verfassung der Koreanischen Demokratischen Volksrepublik. *Osteuroparecht*. 1971, Jahr. 7, Nr. 4, s. 13–23.

³⁴ VASILJEV, I. Democratic Republic of Viet-Nam, s. D-15–D-21.

³⁵ TOMÁŠEK, M. *Přehled dějin vietnamského práva*, s. 96–99.

³⁶ TSIEN TCHE-HAO. *La République populaire de Chine, droit constitutionnel et institutions*. Paris: PUF, 1970, s. 122 an.

³⁷ TSIEN TCHE-HAO. *L'administration en Chine populaire*. Paris: PUF, 1973, s. 95–104.

³⁸ TOMÁŠEK, M. *Právní systémy Dálného východu*, s. 55–65.

v roce 1949. V Severním Vietnamu byl v roce 1945 přijat retribuční dekret o potrestání zrádců a kontrarevolucionářů.³⁹ Severní Korea přijala trestní zákoník a trestní řád v březnu 1950.⁴⁰ V ČLR byla v tzv. „období obnovy“ (1949–1952) dílčím způsobem kodifikována jen některá odvětví veřejného práva, a to práva správního, a částečně i práva trestního. Skutečný trestní zákoník přijala ČLR až v roce 1979.

6. OBČANSKOPRÁVNÍ KODIFIKACE

Základem každého právního systému je občanské právo. V ČLR nebyla po zrušení občanského zákoníku z počátku třicátých let přijata žádná jednotná úprava občanskoprávních vztahů. Byly sice připraveny některé návrhy, které se inspirovaly sovětským občanským právem, ale skutečnost byla taková, že jen velmi málo čínských právníků sovětský systém pochopilo a velmi mnoho čínských právníků mělo hluboce zakořeněno poznání tradičního čínského práva. Proto také první návrhy občanského zákoníku z počátku padesátých let připomínaly spíše předrevoluční právo než právo sovětské, a ve smyslu citovaného článku 17 Společného prohlášení byly proto nepřijatelné. Dalším důvodem byla bezesporu skutečnost, že převažoval společenský a hlavně politický zájem na rozvoji hospodářského, zemědělského, správního a trestního práva nad zájmem o právo občanské, a to i za cenu, že základní občanskoprávní pojmy a instituty, které se prolínají do ostatních právních odvětví, zůstanou nekodifikovány. Právní praxe padesátých let ovšem ukázala, že občanské právo se, alespoň v každodenní činnosti soudů, rozvíjelo bez ohledu na to, že nebyla k dispozici žádná kodifikace. Užívalo se obyčejové právo, založené na dřívějším právu, které proniklo do právního vědomí soudců, a na tradičních soukromoprávních obyčejích císařské Číny. Další příčinou může být i nedostatek tradice v právní úpravě občanskoprávních vztahů a zdrženlivost při aplikaci subjektivních práv. Také Severní Korea přijala sovětskou koncepci zakotvit primárně občanské právo v ústavě. V roce 1958 byl sice zveřejněn záměr vlády připravit návrh občanského zákoníku, ale nakonec byl pozastaven.⁴¹ Rovněž severovietnamským zákonodárcům se příliš nechtělo do kodifikace občanského práva. Hlavními prameny občanského práva byla ústava a Dekret o reformě občanského práva z 22. května 1950. K vytvoření občanského zákoníku jako takového ovšem nedošlo.⁴²

Jedinou prosovětsky orientovanou zemí Dálného východu, která měla regulární občanský zákoník, bylo Mongolsko. První byl přijat v roce 1952. V roce 1961 došlo v SSSR k závaznému sjednocení občanskoprávních kodifikací svazových republik dokumentem, zvaným *Základy občanského zákonodárství sovětského svazu a svazových republik*. Mongolsko jako *de facto* svazová republika SSSR přijala podle nich novou občanskoprávní kodifikaci v roce 1963. Občanský zákoník zcela respektoval sovětskou hierarchii druhů a forem vlastnictví tak, jak byla popsána v mongolské ústavě z roku 1960. Pojem

³⁹ VASILJEV, I. Democratic Republic of Viet-Nam, s. D-15–D-21.

⁴⁰ KIM Il-Pyong. The Judicial and Administrative Structure in North Korea. *The China Quarterly*. 1963, No. 14, s. 94–104.

⁴¹ KIM, Youn-Soo. Die Verfassung der Koreanischen Demokratischen Volksrepublik. *Osteuroparecht*. 1971, Jahr. 7, Nr. 4, s. 13–23.

⁴² VASILJEV, I. Democratic Republic of Viet-Nam, s. D-15–D-21.

soukromého vlastnictví zákoník nepoužíval, zato pod pojmem osobního vlastnictví chápal nejen věci sloužící k uspokojování potřeb občana a jeho rodiny, ale také vlastnictví malovýrobců a drobných řemeslníků. Výkon vlastnických práv byl omezen zájmy socialistické společnosti. Obligační část občanského zákoníku pojednávala o smlouvách uzavřených nejen na základě vůle smluvních stran, ale i na základě požadavků státního plánu. Odpovědnostní vztahy vycházely z presumpce viny, tedy z odpovědnosti se musel vyvinut škůdce. Dědictví bylo intestátní a testamentární. Ve směru k intestátní dědické způsobilosti zákoník stanovil zásady dědické posloupnosti. Pořizovací volnost byla neomezená s výjimkou ohledu na neopomenutelné dědice.⁴³

Jedním z podstatných znaků ústav SSSR a jeho satelitů bylo ústavní uchopení vlastnictví, které doplňovaly občanské zákoníky. Obdobná koncepce ústavního zakotvení vlastnictví se prosadila i do ústav marxistických států Dálného východu s tím rozdílem, že tam, s výjimkou Mongolska, nedošlo k přijetí občanskoprávní úpravy. Mongolská ústava z roku 1960 potvrdila plánovitě řízení národního hospodářství a hierarchii druhů a forem vlastnictví. Nejdůležitější bylo vlastnictví státní (všelidové), dále vlastnictví družstevní a až nakonec vlastnictví osobní jako individuální přivlastňování za účelem uspokojování osobních potřeb.⁴⁴ V Severní Koreji bylo odstupňování druhů a forem vlastnictví výsledkem ústavních změn z roku 1954. Vedoucí úlohu mělo státní vlastnictví, na jen o málo nižší úrovni stálo vlastnictví družstevní. Ve srovnání s jinými lidově demokratickými zeměmi mělo poněkud lepší ústavní postavení vlastnictví soukromé, což byl pozůstatek ústavní koncepce z roku 1948. V severokorejském pojetí splýval pojem soukromého vlastnictví s pojmem osobní vlastnictví, který se v jiných sovětských sateletech používal pro věci sloužící výlučně k uspokojování osobních potřeb jednotlivce a jeho rodiny. Také v Severním Vietnamu upravovala otázky vlastnictví přímo ústava, která rozlišovala druhy a formy vlastnictví s tím, že míra ochrany vlastnických práv nebyla pro všechny subjekty vlastnictví stejná. Nejvyšší míry ochrany vlastnictví požívaly subjekty vlastnictví státního a družstevního, tedy stát a družstva, hlavně zemědělská. Vlastnictví v rukou fyzických osob bylo, stejně jako v jiných lidově demokratických státech, tolerováno pod označením „osobní vlastnictví“. Ústava VDR také znala a chránila soukromé vlastnictví, a to maloročníků a drobných živnostníků a řemeslníků. Zaručila právo dědit věci v soukromém vlastnictví občanů. Severovietnamské hospodářství bylo *ex definitione* hospodářstvím plánovitým. Podle Ústavy VDR se indikativy plánu národního hospodářství vztahovaly i na státně kapitalistický sektor.⁴⁵

Čínská koncepce úpravy vlastnictví se od ostatních zemí Dálného východu pod sovětským vlivem příliš neodlišovala, až na to, že ústava byla přijata až v roce 1954. Ústava z roku 1954 vyšla z ekonomického pojetí vlastnictví, což bylo tehdy v sovětské právní vědě oblíbené, ovšem k právnímu pojetí vlastnictví přihlížela jen do té míry, pokud jde o jeho státní ochranu. K vymezení právního pojmu vlastnictví, jeho obsahu a ostatních otázek souvisejících bylo třeba občanskoprávní úpravy, které se ovšem ČLR v té době nedočkala a oficiální místa v zemi ji ani příliš nepostrádala. Koncem 50. let byly veškeré

⁴³ POUCHA, P. Über den Inhalt und die Rekonstruktion des ersten mongolischen Gesetzbuches. *Mongolian studies*. Amsterdam – Budapest, 1970, s. 377–415.

⁴⁴ ZDOBINSKÝ, S. – ZLATOPOLSKIJ, D. L. a kol. *Ústavní systémy socialistických zemí*, s. 372–377.

⁴⁵ GRONSKÝ, J. *Prehľad politického a ústavného vývinu ľudovodemokratických zemí*, s. 150–161.

druhy a formy vlastnictví nahrazeny modelem vlastnictví lidových komun. Návrat k marxistické hierarchii druhů a forem vlastnictví přinesla až Ústava z roku 1982.

Pojem závazkového práva byl v komunistických zemích Dálného východu zploštěn na právní režim hospodářských smluv. V Severní Koreji byl Nařízením vlády z 21. května 1955 upraven statut státních podniků, včetně režimu uzavírání hospodářských smluv. Řada opatření byla přijata v oblasti zahraničního obchodu, který byl podle ústavy plně řízen a kontrolován státem.⁴⁶ Také v Severním Vietnamu bylo závazkové právo založeno na systému hospodářských smluv mezi subjekty, z nichž alespoň jeden byl „socialistickou organizací“. Vztahovalo se tedy i na smlouvy s podniky dosud v soukromých rukou.⁴⁷ ČLR již na počátku 50. let věnovala ČLR velkou pozornost právní úpravě režimu hospodářských smluv. S rozvojem průmyslu byla přijata celá řada předpisů, které upravovaly smluvní vztahy v oblasti průmyslu, dopravy apod. Zvláště byly přijaty předpisy, které upravovaly režim hospodářských smluv uzavíraných mezi státními organizacemi a podniky soukromého sektoru.

Pojetí hospodářských smluv bylo v padesátých letech z teoretického hlediska chápáno jako součást doktrinární koncepce hospodářského práva a uzavírání a plnění hospodářských smluv se řídilo zásadami jednotného státního vedení, centrálního řízení národního hospodářství a samozřejmě plánovitostí rozvoje národního hospodářství.⁴⁸ Existence obdobné doktrinární koncepce hospodářského práva byla běžná i v některých východoevropských státech. Určité rozdíly byly pouze v právním vyjádření. Zatímco v Československu bylo v roce 1964 právo hospodářských smluv včleněno do hospodářského zákoníku, v NDR byla v roce 1965 přijata kodifikace práva hospodářských smluv pod názvem „*Vertragsgesetz*“. Ten obsahoval obecné principy, které se vztahovaly ke všem typům hospodářských smluv, jakož i úpravu smluvních závazků a odpovědností za nesplnění smlouvy. Dálnévýchodní koncepce se tak nejvíce blížila kodifikaci NDR.⁴⁹

Největšího pokroku v kodifikaci občanského práva bylo dosaženo v právu rodinném s cílem zrovnoprávnit muže a ženu a odstranit tradiční konfuciánské patriarchální vztahy v rodině. Bylo tomu tak nejen v zemích, které nastoupily cestu marxistického vývoje práva, ale i v zemích, které zůstaly na cestě tržního hospodářství, ale v nových, demokratických podmínkách, jako bylo Japonsko nebo Jižní Korea. V Severní Koreji to byl zákon o rovnoprávnosti žen z roku 1946. V ČLR byl v roce 1950 přijat zákon o manželství. Severovietnamská rodinněprávní úprava přichází relativně později, zákon o rodině byl přijat až v roce 1959 s účinností od 1. ledna 1960, ale s obdobnými účinky. Úprava rodinného práva zahrnovala i úpravu práva dědického, čímž nahrazovala absenci úpravy této oblasti regulérním občanským zákoníkem. Odstranila tradiční konfuciánskou dědickou posloupnost a nahradila ji moderním systémem.⁵⁰

⁴⁶ KIM, Youn-Soo. Die Verfassung der Koreanischen Demokratischen Volksrepublik. *Osteuroparecht*. 1971, Jahr. 7, Nr. 4, s. 13–23.

⁴⁷ VASILJEV, I. Democratic Republic of Viet-Nam, s. D-15–D-21.

⁴⁸ PITTMAN, P. *The Economic Contract Law of the People's Republic of China*. Seattle: University of Washington Press, 1992, s. 56 an.

⁴⁹ TOMÁŠEK, M. *Právo zahraničních investic v Číně*. Praha: Academia, 1990, s. 94–95.

⁵⁰ TOMÁŠEK, M. Rodinné vztahy na Dálném východě – mezi matriarchátem a patriarchátem. *Právněhistorické studie*. 2011, č. 41, s. 5–20.

7. DEMONTÁŽ MARXISTICKÉHO PRÁVA

Zatímco Československo uvrhly ideály říjnové revoluce z desáté příčky průmyslově nejvyspělejších zemí do propasti zemí rozvojových, Rusko a Čína se také díky jim staly předními jadernými mocnostmi. Poté, kdy sovětská ekonomika zkolabovala, rozpadlo se impérium říjnové revoluce, a její ideologie v podstatě zanikla. Tam, kde byla převzata, vznikla otázka její demontáže, včetně demontáže marxistického práva. Na Dálném východě provedlo zásadní demontáž marxistického práva jako první Mongolsko. Od počátku devadesátých let začalo přejímat prvky jihokorejského práva, zejména ústavního. Byl tam například zřízen ústavní soud kelsenovského typu, který v zemích Dálného východu funguje právě jen v Jižní Koreji.⁵¹ Mongolské právo určitě neponechává bez povšimnutí ani čínské ekonomické reformy. Právní vývoj po roce 1990 znamenal jednoznačný směr k využívání zahraničního kapitálu. Stejně jako v Číně, i když o více než deset let později, byl položen důraz na dostatek nerostných surovin, levnou pracovní sílu, ale i na státní regulaci zahraničních investic. Nový investiční zákon z roku 2013 podpořil příliv investorů, ochranu jejich práv a majetku, ale současně zachoval státní regulaci investic. Mongolský systém je zjevným transplantátem čínského postupu vůči zahraničním investorům, o čemž svědčí nejméně dvě skutečnosti: zahraniční subjekty nesmějí, stejně jako v Číně, vlastnit půdu a pro těžbu vyhrazených nerostů, třeba uranu, musí být dán souhlas potvrzený Agenturou pro jadernou energetiku.

Také Vietnam vykročil v roce 1992 po vzoru ČLR cestou tzv. „vícesektorové ekonomiky“, ale na rozdíl od Číny přijal poměrně záhy zásadní kodifikaci soukromého práva – občanský zákoník z roku 1995. Ten byl v roce 2005 nahrazen občanským zákoníkem novým, který se deklaroval základním kodexem pro veškeré občanskoprávní a obchodněprávní vztahy. Je vystavěn na pandektistické struktuře německé civilistické koncepce, čímž se Vietnam přihlásil k těm zemím Dálného východu, které převzaly německou občanskoprávní koncepci, tedy nenavázal na někdejší právní tradici koncepce francouzské. Z toho důvodu je také vývoj občanského i obchodního práva a jejich výklad inspirován japonskými, ale i německými přístupy a japonskými odborníci byli výrazně do příslušných procesů zapojeni.⁵² Předchozí občanský zákoník z roku 1995 sledoval spíše předlohu ruského občanského zákoníku z roku 1994, jakož i Základní zásady občanského práva ČLR z roku 1986.

Nejsložitější se jeví posoudit demontáž důsledků sovětizace práva v ČLR. Předně je třeba zapochybovat, zda tam bylo vůbec co demontovat. ČLR stála vně typologie přejímání sovětských právních vzorů. Pozoruhodnou alchymií usilovala o vytvoření svěbytného právního systému s využitím různých vlivů. Po roce 1978, kdy byly spuštěny zásadní ekonomické reformy, hledala ČLR spíše inspiraci v právu japonském.⁵³ Nejzřetelnějším právním transplantátem sovětského práva v ČLR bylo právo ústavní. ČLR se zatím nechce tento transplantát opustit, zejména ve věci přezkumu ústavnosti a zákonnosti. Podle článku 67 Ústavy ČLR z roku 1982 má soulad zákonů a podzákonných aktů s touto

⁵¹ V Japonsku mají Nejvyšší soud amerického typu, tchajwanská Vysoká soudní rada ještě všechny znaky ústavního soudu nenaplňuje, ČLR, Vietnam a samozřejmě Severní Korea takovou instituci nemají.

⁵² WANG WEN-YEU (ed.). *Codification in East Asia*. Heidelberg: Springer. 2014, s. 61–81.

⁵³ TOMÁŠEK, M. Rodinné vztahy na Dálném východě – mezi matriarchátem a patriarchátem, s. 5–12.

Ústavou přezkoumávat Stálý výbor VSLZ. Obecné soudy mohou přezkoumávat zákonost, nikoliv však ústavnost konkrétních aktů či rozhodnutí. Na vrcholu pyramidy přezkumu zákonnosti stojí Nejvyšší lidový soud. Úvahy, že by v ČLR měl být vytvořen ústavní soud, se sice objevily někdy kolem roku 1981, ale jejich odpůrci argumentovali, že jeho zřízení by popíralo úlohu VSLZ jako vůdčího ústavního orgánu a že o výkladu a uplatňování ústavy nemůže rozhodovat úzká skupina soudců, která by takový soud tvořila.⁵⁴ Ústavní mechanismus sovětského typu se zatím nezdá být v ČLR překážkou ekonomického a právního rozvoje. Jakmile taková situace nastane, je nad veškerou pochybnost, že tento poslední výdobytek ideálů říjnové revoluce v Číně se z čínského právního řádu vytratí docela.

⁵⁴ K otázkám soudního přezkumu v zemích Dálného východu srov. např. TOMÁŠEK, M. Politická otázka při přezkumu ústavnosti na Dálném východě. *Jurisprudence*. 2017, č. 1, s. 25–31.

Reflection of October Revolution in Far Eastern Legal Systems

Michal Tomášek

***Abstract:** Russian revolution of 1917 was an event which was, for seventy years, influencing almost one fourth of mankind, including Far Eastern countries. Its Marxist-Leninist ideology was the guiding principle of Soviet law which was step by step introduced in all countries which adopted the so-called “way to socialism”. The first country of the Far East which did so was Mongolia in 1924. In 1930’s, the Chinese communists introduced soviet principles in north Chinese “Liberated areas”. After World War II, Soviet law was implemented to North Korea and North Vietnam. The People’s Republic of China was a peculiar case. They invented their own revolutionary theory of “Marxism-Leninism and Mao Zedong ideas” and they were very careful in introducing Soviet legal order in their country. As the matter of fact they did so fully only in constitutional law. The present Chinese economic miracle is a result of deep reforms of 1980’s and 1990’s including transformation of Chinese law. Not based on the Soviet principle but more on Japanese experience. After the collapse of Soviet Union, its ideology and its law, all Soviet oriented Far Eastern Countries (except North Korea) begun to dismantle their Soviet-model legal systems. For China there was nothing to dismantle but their constitutional order. Nevertheless the model is still operative with a little perspective to be replaced in near future.*

***Key words:** Soviet law, Chinese law, Korean law, Vietnamese law, marxism-leninism, sino-marxism*